

**Моргай Лілія Анатоліївна,
аспірант кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини Умань, Україна**

СПОГАДИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ (НИКИФІР ГРИГОРІЇВ)

Останнім часом в Україні яскраво проявляється тенденція збільшення кількості людинознавчих студій, в яких у центр дослідження ставиться людина, її світобачення і поведінка, її повсякденне життя. Провідними науковими установами проводяться заходи, під час яких розробляються питання теоретичного та практичного змісту історії повсякдення, що вкотре підкреслює суспільно-наукову важливість повсякденної тематики [5].

Особливе місце серед досліджень означеної тематики посідають дослідження повсякдення педагогічного процесу, в яких автори висвітлюють аспекти «способу життя» представників української педагогічної інтелегенції в різні історичні періоди, житлово-побутові умови та повсякденні турботи; аналізують вплив держави на повсякденність творчих постатей, працівників освіти та культури, творчих та громадських організацій у які вони входили. Важливим джерелом, що значно доповнює знання з історії повсякдення педагогічного процесу під час Української революції 1917 – 1921 рр., є «Спогади «Руїнника», написані відомим педагогом Никифором Григорієвим [3].

Никифор Якович Григоріїв (псевдонім Г. Наш, Григоріїв-Наш, Григорій Наш) – видатний педагог, історик і громадський діяч України. Народився 9 лютого 1883 р. в с. Бурти Черкаського повіту на Київщині [6, с. 252]. На початку століття працював учителем історії, розробляв нові підходи до вивчення вітчизняної історії в початковій школі. В роки визвольних змагань українського народу – член Центральної Ради, міністр освіти в уряді Української Народної Республіки. З 1921 р. педагог перебуває у еміграції в Празі, саме там Н. Григоріїв стає одним із діячів Українського Громадського Комітету. В грудні 1929 р. Н. Григорієву було присуджено ступінь доктора соціології. З 1938 р. просвітник перебуває у Сполучених Штатах Америки, через деякий час він займає посаду керівника українського відділу «Голосу Америки» [4, с. 436].

Саме Н. Григоріїв зробив першу спробу започаткувати нову систему шкільної історичної освіти, що базувалася б на традиціях українського життя і пізнавальних потребах самої дитини. Основні праці педагога – «Основи націознання», «Українська національна вдача», «Джерелознавство», «Соціалізм і національна справа», «Весна української революції» та «Спогади «Руїнника»» [4, с. 436].

Спробуємо окреслити повсякдення педагогічного процесу в Україні революційної доби за допомогою циклу публікацій у журналі «Світло» (1911-1912 р.) та «Спогади «Руїнника», яка була опублікована педагогом в 1937 році у Чехословаччині.

У публікації «Світло» 1912 р. Н. Григорієв характеризує тих учителів, з якими йому довелося зустрічатись та ділить учительство на наступні категорії: 1) звичайних учителів; 2) ретельних учителів; 3) чиновників; 4) хазяїв; 5) волоцюг; 6) «печериць». Критерії віднесення вчителя до тієї чи іншої категорії надзвичайно цікаві, тому вважаємо за доцільне навести розлогі цитати з праці Н. Григорієва.

До «звичайних» учителів Н. Григорієв відносить тих, хто «...живе самотійно, ні з ким знайомства не веде, знає тільки свою школу. «По совісті» проходить програму, але за межі її не виходить. Нових методів, способів навчання не знає, бо взагалі ні педагогічною, ні якою іншою літературою не цікавиться. Хіба що жінка «Ниву» або «Родину» передплачує. В селі живе, а села не знає. Часом лиш у свята зайде до батюшки чи до писаря «посидить». Це звичайно тиха, спокійна людина, яка більше всього боїться інспекторської ревізії та попівського доносу. Ніщо, крім школи з офіційного боку та «жалування», її не цікавить. Такий тип, можна сказати, переважає» [1, с. 46].

Повною протилежністю «звичайним» учителям є «ретельні» учителі: «Такий тип учительства пішов працювати на село заради просвітницької діяльності. Золотою серединою між «звичайним» та «ретельним» є тип «совісного». У нього добре проходить прогама. Не напихає він дитячі голови зайвим балистом, але що потрібне й корисне, – то добре діти знають. Мають розумний, а не забитий вигляд. Всякими хитрощами «совістний» учитель навчить дітей і українському читанню, хоч би й як інспектор пильнував. Робиться це законним шляхом. Наприклад, на уроках церковно-слов'янської мови читаються євангелія з українським перекладом; на уроках співу научуються українські пісні по фонетичному правопису. При бібліотеці в нього є «Розмови Чикаленка», це єдина книга з українських, яка «допущена» в бібліотеки шкіл. Такий тип для української школи є в наші часи, здається самий корисний. Бо це, звичайно, людина тактична й спокійна» [1, с. 46, 47].

Характеристика «учителя-чиновника» не настільки розлога як попередніх типів учителів, але з неї чітко зрозуміло, яких учителів автор відносить до цієї категорії: «...тип учителя-чиновника досить відомий і, на жаль, досить поширений. Це „всякі” виключені за ліносьть семинаристи, гімназисти. Вони носять завжди „гудзики”, грають в карти з попами, мріють переїхати на службу. Іспити у них проходять з „фокусами” і часто зі „скандалами”» [1, с. 47].

За словами педагога, «учитель-хазяїн», ще з молодих літ доглядав за чудовим фруктовим садом, пасікою, маленькою аранжереею й парники. Школярі йому копають грядки на городі, висаджують дерева, збирають городину, а по закінченню праці, «на хазяйство» учитель дає учням всякого

насіння, різного роду щепів, корінців. Тут господарство не шкодить науці, а йде поруч з нею і допомагає їй [1, с. 47].

В свою чергу категорію «вчителів-волоцюгів» Н. Григорієв ділить на кілька підкатегорій: є тимчасові і вічні. До тимчасових належать семинаристи, що мандрують з школи до школи, вишуковують собі заможненьку панянку. Всі вони дивляться на своє учительство, як на кару Божу і учительське становище вважають нище своєї гідності, кепкують з нього і вихваляються, що «скоро» кинуть учительську посаду. Користі з них нема, а шкода велика. Роботу свою вони ведуть так погано, що навіть невибаглива інспекція мусить ганяти їх з одного місця на друге, аби не зіпсувати репутації школи. До вічних волоцюг належать ті, що по своїй натурі не мають сили сидіти довго на одному місці» [1, с. 48].

Закінчуючи спогади про різні типи учителів, Никифір Григорієв згадав ще одну категорію – так званих «печериць»: «...це дідки, які ще «за царя Темка, як була земля тонка» осіли на учительській посаді і вважають, що за давністю літ мають законне право нічого не робити, а лиш справно одержувати жалування. Таке то є тепер учительство. Є добрих і лихих чимало. До того слід не забувати, що умови життя часто й гарних людей зводять на нівець. Життя в глухім кутку без доброго товариства, пхає до першої ліпшої людини, яка не полінується промовити до учителя слово, і часто учителі мимохідь піддаються тим «друзям», яким посилає їх доля в цих закутках» [1, с. 50].

Спогади Н. Григорієва є важливим джерелом з історії повсякдення педагогічного процесу, враховуючи обмежені розміри публікації, ми вважаємо перспективою подальших досліджень опрацювання мемуарної та творчої спадщини педагога для розуміння історії педагогічного процесу в Україні початку ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гр. Наш. Деякі згадки екзаменатора / Наш Гр. //Світло. – 1912. – Ч. 9. – С. 46–60.
2. Гр. Наш. Про навчання дітей рідній історії / Наш Гр. //Світло. – 1912. – Ч. 5. – С. 6-18.
3. Григорієв Н. Спогади Руїтника / Н. Григорієв – Львів : 1937. – 264 с.
4. Енциклопедія Українознавства: Том 2 – Львів, 1993. – С. 436.
5. Ототюк О. В. Повсякденність творчих постатей, працівників освіти та культури, творчих організацій – рушійних сил Українізації у 1920 – на початку 1930-х рр. [Електронний ресурс].Режим доступу. – <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=Ототюк+О.+В.&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>
6. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2: Навч. Посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С. 252–256.

